

**EESTI
RAHVUSLIKUD SUURMEHED**

I SARI NR. 2

K. A. HINDREY

Kindral ERNST PÕDDER

LANDESVÄÄRI VÕITJA

**KIRJASTUSÜHING
„KOOPERATIIV“**

216140

A-9467 III

EESTI RAHVUSLIKUD SUURMEHED
I SARI Elulooline kirjastik noorsoole NR. 2

K. A. HINDREY

KINDRAL
ERNST PÖDDER

LANDESVAARI VÕITJA

KIRJASTUSÜHING „KOOPERATIIV“
TALLINN 1935

Keeleline korrektor Karl Vainula

2

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

216140

Eesti Ühistrükikoda, Tallinnas 1935

Kindral Ernst Põdder ja ta aeg.

Need siinjärgnevad read ei saa pretendeerida monograafia täiuslikkusele juba määratud ruumi piiride pärast. Kuid rohkem veel seepärast, et ei ole veel kogutud küllalt andmeid, mis annaksid kogupildi sellest rikkast elust, mis algas Vene surve päevil ja lõppes iseseisvuse ajal, mille kätte võita aitas Ernst Põdder nende teiste suurte jõudude reas, kes seisid selle võitluse eesotsas. Need on pigemini isiklikud mälestused ja muljed, määratud selleks, et anda umbkaudset pilti sellest haruldasest isikust.

Ja on õieti kahju, et me temast nii vähe teame. Et me ei tea õieti mitte midagi tema lapsepõlvest, tema koolieast, tema teenimisajast Vene sõjaväes ja õpinguist junkrukoolis. Tumedaks jäävad meile tema veedetud aastad Siberis, tema lahinguelamused Jaapani- ja Maailmasõjas. Kogu tema areng kuni ilmumiseni meie keskele on vaid aimatav ja oletatav. Ning tuletatav sellest, mis kindral Ernst Põdder oli hiljem, valmis mehana ja täisiseloomuna.

„Biograafiline Leksikon“ ei ütle õieti palju. Lausub, et käis Tartus linnakoolis, astus vabatahtlikuna Vene sõjaväkke, käis Vilno junkrukoolis, teenis Vene sõjaväes, võt-

tis osa Vene-Jaapani sõjast ja hiljemini Maaailmasõjast, sai haavata ja põrutada, oli mõlema sõja vahel Siberis ohvitseriks ja tuli juulis 1917 polkovnikuna¹ Eestisse, kus hakkas meie 1. Eesti polgu ülema abiks.

Siit pääle läheb „Biograafiline Leksikon“ andmeterik-kamaks ning $\frac{4}{5}$ kogu kirjutisest mainib Ernst Põdderi teeneid ja tegevust Eesti iseseisvuse ajal. Ainult $\frac{1}{5}$ on pühendatud tema senisele elule koolis, Venes ja sõjas.

Et tuua kogu andmestikku täpsemalt, jälgime siin „Sõdurit“ nr. 5 — 1929. a.:

„Kindral Põdder sündis 10. veebruaril 1879. a. Tartus. Pärit Alatskivi vallast. Esialgse hariduse sai Tartu linnakoolis. Lõpetas Vilno sõjakooli 1. järgus 19. aug. 1900. Määrati teenistusse Vene 107. jal. polku, kust 13. mail 1904. a. üle viidi 123. jal. Koslovski polku, mille koosseisus noorema ohvitserina ja roodu ülemana osa võttis Vene-Jaapani sõjast 12. juunist 1904. kuni 24. okt. 1905. a. Sai luurekäigul haavata. 10. apr. 1906. a. viidi ta üle 32. Ida-Siberi küttide polku, kust ta 6. juulil 1914. a. Maaailmasõja lahtipuhkemisel üle viidi 52. Siberi küttide polku. Sama aasta 26. septembril läks sama polgu rooduülemana staabikapteni aukraadis sõjaväljale. Võttis osa roodu- ja pataljoniülemana Maaailmasõja lahingutest sakslaste ja austerlaste vastu kuni 29. juunini 1917. a. Sai Maaailmasõjas haavata ja üks kord põrutada. Ülendati kapteniks 8. dets. 1914. a., alampolkovnikuks 10. aug. 1915. a. ja polkovnikuks 16. juulil 1917. a. Teenete eest Vene sõjaväes on kindral Põdderile annetatud kõik aumärgid kuni Püha Vladimiri 4. järgu aumärgini mõökade ja lindiga (kaasa arvatud).

22. juulil 1917. a. ilmus kindral Põdder Rakveresse esimesse eesti rahvuslikku väeossa, 1. Eesti polku, ja nimetati polguülema abiks. 19. okt. nimetati ta 3. jalaväe polgu (Tallinna üksikpolk) ülemaks ja 19. detsembril 1. Eesti jal. polgu ülemaks. Oli viimasel kohal kuni 14. aprillini 1918. a., millal Saksa okupatsiooni võimude käsul 1. Eesti polk oli sunnitud laiali minema. Ülendati Eesti Aju-tise Valitsuse poolt kindral-majoriks 12. märtsil 1918. a.

Pääle eesti väeosade laialisaatmist (Saksa okupatsioonivõimude poolt) asus kindral Põdder Tallinnas ja organiseeris säält ametlikult lubatud „Omakaitse“ katte all ülemaalist põrandaalust kaitseliitu. Okupatsioonivõimud kahtlustasid teda ja vangistasid, pidades vangistuses 14. aug. kuni 15. septembrini. Ka enamlased kohe pääle Eestist lahkumist mõistsid kindral Põdderi Petrogradis tagaselja surma.

¹ Polkovnik — kolonelile vastav aukraad Vene ja esim. aastatel Eesti väes.

Saksa okupatsiooni kokkuvarisemisel, 21. nov. 1918. a. nimetati kindral Pödder 1. jal. polgu ülemaks. Ühtlasi jätkas ta kaitseliidu organiseerimist. 17. dets. andis Ajutine Valitsus kindral Pödderile Ülemjuhataja õigused enamlastest vallutamata maakondade üle (Harju-, Lääne-, Pärnu-, Saare- ja Järvamaa). 23. dets. nimetati ta sisekaitseülemaks, kellena tema tegevus oli juhitud sisemise julgeoleku kindlustamisele. 1. aprillil 1919. a. nimetati kindral Pödder 3. diviisi ülemaks, kes võitles Vene Nõukogude vägede vastu lõunarindel Heinastest kuni Valgani, võitles Eesti territooriumi vabastamise järele Lätis Lubaani järvest kuni Kudepini ja hiljem viis edukalt läbi landesvääri-operatsiooni. 25. nov. 1919. a. — 3. jaan. 1920. a. kaitses 3. diviisiga enamlaste äärmiselt ägedate ja ülekaalukate pääletungide vastu põhja- (Narva) rinnet lõuna poolt Narvat kuni Peipsi järveni. 1. jaan. 1921. a. nimetati kindral Pödder 2. diviisi ülemaks ja 31. märtsil 1926. a. Sõjanõukogu alaliseks liikmeks.“

Kindral E. Pödder lapsena ühes emaga.

Neile andmeile tuleb lisada, et see meile nii tähtis ja nii armastatud mees suri 24. juunil 1932. a. — jaanipäeval, 13 aastat pääle kuumi ja jaanipäeva-aegseid võitlusi landesvääriga. Ta suri haige jala mahavõtmisel, mis osu-

tus hiljaksjäänuks, kuna haigus oli liiga edenenu ja operatsioonigi ei saanud enam elu päästa.

Kui Ernst Pödder tuli Eestisse, oli ta 38 aastat vana. Meie keskel sai ta teotseda viisteist aastat, kuni surm ta meilt viis. Ning elulookirjutajad koondavad pääosa oma andmeist sellele lühikesele ajale tema elust.

Ette heita ei ole siin mitte midagi ega kellelegi. Meie teame oma ohvitseridest tavalisest ju ainult seda, kuidas nad on teotsenud meie silmade all ja kuidas nende elu on olnud meie keskel.

Sest tol ajal, kui meil tekkis ohvitseri-seisus Vene väes, sündis see õieti ju meist eemal, väljaspool meie kodumaa piire ja isegi peagu väljaspool meie huve. Meie üldsus teadis vaid umbkaudu, et meil on ohvitseri Vene väes. Mõnda üksikut võisime isegi nimepidi tunda. See nõndanimetatud rahuaegne ohvitser, see, kes oli enesele valinud sõjaväelise elukutse, oli nagu sidemed katkestanud meiega. Ta võis olla südamest eestlane ja eesti patrioot, kuid olud ei lasknud teda meiega olla nii tihedas kontaktis, et meie teineteisest palju oleksime teadnud.

Jaapani sõda muutis nii mõndagi. Kõrgem haridus oli andnud meile juba tagavaraväe ohvitseri, kes kutsuti teenistusse. Tagavaraväkke kuulus ka rida meie arste. Nõnda et nägime siis ohvitserimundris eestlasi juba rohkem. Ning suur sõda tõi välja meie keskelt juba nii suure ohvitseride hulga, et ta suhteliselt ületas — eriti meie oma sõjaväe formeerimise ajal — ajuti käepärast oleva meeskonna, nagu näiteks Tartu tagavarapataljonis.

Kui seegi mõjus otse üllatavana, siis seda rohkem veel, et Venemaa sügavusest saime rea ohvitseri, keda meil hädapärast vaja läks, vanemaid, rahuaegseid, kõrgemaid juhte, kuna nooremaid kuni kaptenini oli suur sõda juba

isegi rohkesti valmistanud. Sest siis tuli neid, kellest meil siia maani õieti aimugi ei olnud.

Jah, kunagi oli nähtud omal ajal siin või sääl junkruid, kes tulid kodumaale vanemaid ja sugulasi vaatama. Mõnikord puutus neid silma kuskil vagunis, teinekord said kuulda, et mõne tuttava sõber või sugulane on läinud junkrukooli. Ja tunti sellest häämeelt, mis oli segatud mingisuguse vaistliku kurbusega: kuidagi nad lähevad ju meile kaduma!

Lootust, et see mitte nõnda ei tarvitse olla, andis ju küll Ansomardi-Pitka. Pitka oli meiega, kodumaaga kõige tihedamas ühenduses. Tema kirjutas lehtedes, tema tundis elavamat huvi kogu meie arengu ja edu vastu ja teda nähtigi sageli meie rahvuslikkudel suursündmustel. Tema oli ainuke eesti ohvitser Vene väes kaua aega, enne kui Jaapani sõda tõi teisigi nähtavale ja isegi meie kodumaal viibivates Vene polkudes. Näiteks Rink'i ja Villmann'i Tartus Krasnojarski polgus.

Kuid laial Venemaal oli veel palju garnisone, loetamatuid, kus oli eesti ohvitseri, kellest meie mitte midagi või peagu midagi ei teadnud. Sääl nad hallitasid igavas tampimises, selles väikeste garnisonide elus, mida kirjeldavad meile Lääne-Euroopa romaanid, draamad ja artiklid vaimu- ja hingetapjaina ja mida kardavad õieti kõik need noored, keda käsk välja saadab „maailma otsa“, kus nad siis enne on lipnikud, siis alamleitnandid, siis leitnandid, staabikaptenid ja kaptenid ja võivad edasi jääda kapteniteks kuni elu lõpuni. Sest rahuajal nihkutakse edasi väga aegamööda, ikka rea aastate järele jälle järgmise astmeni. Sääl valitseb ikka ainult alatine üks ja seesama, õppus, tolm, kaardimäng, viin, õppus, tolm, kaardimäng, viin, ja õieti ei muud mitte midagi enam. See mõni raamat, mis leiab teed kunagi sinna, on ruttu loetud, see ülemuse poolt

lubatud või sallitud ajaleht niisama ruttu läbi ja silmaring jääb kitsaks, huvid hakkavad aegamööda surema, sest ei ole ju suuri lootusi väljapääsuks, ehk olgu siis — sõda.

Ja sõda tõigi nad kõik säält välja. Ning nende seas nii mõnegi, kes isegi sõja ajal ei saanud rohkemaks kui kapteniks, sest see elu sääls kaugel unustatud kolgastes oli nüriks teinud ja elumahla aegamööda välja imenud ning neid paisanud kuhugi seljataha. Elavad inimesed olid nende igavate aastate kestes muutunud masinaks, kes ainult veel oskasid käsku täita, koosnesid vaid veel reeglite ja olid kaotanud isikliku initsiatiivi.

Kuid oma rahva uhkuseks peab siiski ütlema, et neid viimaseid oli väga vähe. Suurem osa meie rahuaegseist ohvitseridest kohanes haruldaselt ruttu ja sai siis ka korraldavaks ja juhtivaks meie vägede formeerimisel ning hiljem meie Vabadussõjas.

Ning õieti andiski kohaneda küllalt, kui sa tuled kuskilt kaugest Siberist või Turkestanist ja oled eemal olnud oma paarkümmend või rohkem aastaid. Kui sa oled välja läinud Vene linnakooli lõpetajana kesk venestamishoogu ja tuled nüüd tagasi ning tunned end hoopis teises õhkkonnas! Sääls, kus seni rahva eluolu oli määratav olnud Vene riiklikust tahtest ja survest ning ühtlasi Saksa vähemuse soovidest, sääls tungis nüüd esile rahva enesemääramise nõue ikka jõulisemalt, aktiivsemalt ja sihikindlamalt. Ja Vene senisele survele vaatamata oli silmaga nähtavaid ja käega katsutavaid saavutusi olemas igal pool ja igal alal. Olid kerkinud oma enese jõuga ehitatud suured teatrid ja pangamajad, linnavalitsused olid osalt juba eestlaste käes või eestlaste kätte minemas, ülikooli olid juba tunginud eesti õppejõud ja juba kodumaale kogunud ohvitserkond koosnes omast intelligentsist, kes end andis Eesti poliitilise juhtkonna käsutusse. Kogu eesti seltskond oli organi-

seeritud ning organiseerus ikka tihedamini, vastandina sellele kaootilisele möllule, milles viskles Venemaa, tema seltskond ja tema sõjavägi. Ning teine meie maa käekäiku määrav jõud, Balti aadel, oli nagu mängust väljas, ei saanud enam tugeida Vene keskvalitsusele ega tsaari võimule ning ei andnud avalikult enam elumärki, elas nagu vaik-

Kindral E. Pödder kaptenina Maailmasõja alul.

set ja tagasihoidlikku eraelu, ei puutunud enam silma ei maa esindajana ega ka mitte Vene riigi kõrgema ametnikuna, aukandjana või ohvitserina.

Nõnda siis oli eestlaste maa õieti peagu täielikult eestlaste käes, ikka tihedamini kodumaale voolava sõjalise jõu ja sinse poliitilise juhtkonna käes. Vaid Vene demoraliseeritud väeosad olid alles maal, toetatud läti väeosadest.

kes siin süvendasid Vene revolutsiooni. Selle olluse vastu tuli siin organiseeruda, korraldada ja formeerida ning neis õieti siiski üsna rasketes oludes kiiresti luua relvastatud jõudu, kelle ülesandeks oli esialgu säilitada või jalule seada seda korda, mis pidi eraldama kodumaa suure Venemaa kärisevast ja rebenevast kehast.

Sellesse olukorda astus Ernst Pödder juulikuus 1917. Ta oli 20 aastat kodumaalt eemal olnud ja pärast Jaapani sõda teeninud Siberis, kust ta siis tuli 52. Siberi kütipolguga Maailmasõtta, võitles Riia all ja Galiitsias, sai 2 korda haavata ja kord põrutada, külmetas oma jala ning sõitis siis lõpuks meie Vabadussõja lõunarindel ringi, tavaliselt oma jalavann kaasas, mis pidi valusid vähendama.

Ei, terve mees kindral Pödder ei olnud, kui ta juhatas sõjategevust punaste ja landesvääri vastu. Ta vandus ja nurises nii mõnigi kord, et laseb oma jala maha võtta. Aga tema huumorit ei vähendanud valud ega ka teadmine, et pikka iga inimesel ei võinud olla, kes oma organismi koormas nõnda rängalt, nagu ta seda oli harjunud tegema oma kärsitu ja rahutu iseloomu tõttu.

Esimest korda nägin teda „Vanemuise“ teatris enne seda, kui ta määrati 1. Eesti polgu ülema abiks. Ta oli teine kõrgem eesti ohvitser, keda ma nägin meie väeosade formeerimise ajal. Esimene oli polkovnik Tõnisson, kes oli meile jõudnud mõned kuud varem.

Juba väliselt erines ta silmapaistvalt teistest isikutest: natuke kõrgete õlgadega, teatava, nagu ratsaväelase kange kõnnakuga, kangekaelselt turris käharavõitu juustega, vurrudega, mis ei olnud tihedad, kuid küllalt pikad, ja mis koos tema laiade põsenukkidega küll andsid ilme, millest ta ise järeldas, et ta on vana mongol. Õieti mõjus ta esimesel silmapilgul süngelt, raskelt tõsisena ja karmina.

Kuid see esimene mulje haihtus jalamaid, kui said

lähemalt tuttavaks. Ning ebaõnnestusid õieti kõik Ernst Põdderi katsed end teha läbipaistmatuks oma välise karmuse taga. Ei tarvitsenud olla õieti mingi suurem inimeste tundja, et leida temas südamest hääd inimest, haruldaselt peenetundelist sääl, kus seda tööpoolest oli vaja. Aga meil on aega hiljem tulla tema iseloomu iseäralduste juurde tagasi.

Õheainsa iseäralduse juures aga peatume praegu ning seame ta aluseks nähtele, kui vähe meie õieti Ernst Põdderi isikust teame ja sellest ajast, mis ta mööda on saatnud oma nooruses, koolis ja Vene sõjaväes: nimelt tema teotsemistnõudva kärsituse.

Tal ei olnud mitte kunagi aega! Tal oli alati midagi vaja teha, mõtelda, kavatseda ja talitada. Ka sel puhul, kui ta end vabastas oma otsestest kohustustest ja selle õigusega, mida tunneb oma jõudu, rutulist otsustamist ja selget aru hindav inimene, võttis enesele puhkust ja puhkamist selt-siliste keskel, kes teda huvitasid. Ka siis ei olnud tal aega. Ka siis pidi ta ruttama oma jutus, oma sententsidega, oma kokkuvõtlikus elutunnetuses. Ning seepärast teame tema minevikust vähe, võime seda vaid rekonstrueerida niisuguste hüppeliste elutarkuste najal, nagu ta neid produtseeris.

Õieti ei tarvitse seks mitte olla just kindral Ernst Põdder, et mitte oma elulugu ette kanda kuulajaile. Ja õieti on ka neid üsna vähe, kes oskavad kuuldavale tuua katkeid oma elukäigust, mis lubavad ajaga koostada umbkaudset pilti arengust ja käekäigust. Kuid Ernst Põdder, nii jutukas kui ta ka oli, kõneles enesest haruldaselt vähe. Ja kui ta seda tegi, siis tavaliselt negatiivselt, nagu tahaks ta enese najal näidata: *ecce homo!* Nii ta kord on ja mis me inimest üldse kuldame!

Teiseks: selle veidi üle tosina aasta kestel ei olnud

Ernst Põdderil tõepoolest mitte aega kõnelda või kirjutada enesest, kuigi tema isik temale enesele huvitavam oleks tohtinud olla, kui ta oli. Ei ole lihtselt ettekujutatav, et kindral Põdder istuks kuskil tugitoolis ja laseks pilgu eest mööda libiseda elatud aastaid ja sündmusi, mis neis aset on leidnud. Selles vaiksuses äraklaaritud stiilis, nagu seda teevad vanaisad, kel on kuulajaskonnaks noorem põlv ja õpilaskond ja kellele peab nüüd mälestuste varasalvest elutarkust jagama.

Kolmandaks: Kindral Ernst Põdder oli sõdur. Ning õieti ei jutusta sõdurid mitte üsna häämeelega kõigest, mis on lahinguväljadel läbi elatud. Kõige suuremad jutustajad on tavaliselt need, kes kõige vähem on näinud sellest hädast ja kannatusest, mis on läbi elatud võitlustes. Ja nõnda ei tea näiteks mina mitte ühtegi episoodikest sellest, missugustel tingimustel, kunas ja kuidas sai Ernst Põdder haavata ja põrutada. Ta oli küll liiga mõttetark selleks, et omistada sõnale „kangelaslikkus“ rohkemat, kui seda kohusest ja juhusest, hirmust, vihast ja inspiratsioonist koosnevat nähet, mida tavaliselt hinnatakse selle mõistega.

Ja nagu öeldud, aega tõepoolest ei olnud jutustamiseks. Meie elu oli selle aja kestes, mis Ernst Põdderil oli antud meie keskel elada, nõnda tulvil täis ülesandeid, et minevikule elada lihtselt võimalust ei olnud. Sõjavägi ja riigipoliitika, kaitseliit ja erakonnatülid, uue korra loomistungid ja riigiaparaadi kohmakus, see kõik hoidis ometi mõtted ja meeled kogu aeg elevil ja pinevil, ja oleks pidanud olema hoopis teissugune temperament, kes oleks võinud rahuliku päältvaatajana süveneda endisse ellu — oma enese isiku suhtes.

Kuid süveneda ellu kui niisugusesse üldse, enesele meelde tuletada aegu ja sündmusi Venemaa garnisonidest,

Siberi elust, ohvitseride tasemest Jaapani sõjas jne., selleks oli hetkeks mahti. Ja kui järsult langes siis näiteks valgus kõrgemale ohvitserkonnale Jaapani sõjas! Kui igaüks tahtis teha „oma operatsiooni“ veel enne sõja lõppu, kus jaapanlane oma ülekaaluga oleks võinud teha seitse imet, aga ei teinud. Selle asemel aga Vene kõrgem ohvitserkond painas enesele välja loa kallaletungiks, et saada veel ruttu vahest mõnd aumärki. Ning vaene sõdur käsutati siis tulle, korjati hiljem jaapanlaste poolt massiliselt kokku ja maeti suurde ühishauda, millele Aasia džentlman asetab mälestustahvli venekeelse päälkirjaga: „Sõja ilmaaegsed ohvrid“.

Niisuguseid erilisi nähteid oskas Pödder küllalt noppida oma rikkast elust, mis rikkaks jäi sellele vaatamata, et ta oli veedetud sügava Siberi mahajäetud garnisonides. Seepärast, et tähelepanija pilk oli terav ja kogus enesesse mitte tühja-tähja, vaid kuulajale olulist. Nagu näiteks sedagi, et Siberi rikas eesti soost õlevabrikuomanik kutsus enesele külla kõik polgu ohvitserid, kuid mitte selle, kes kandis eesti nime — Ernst Pödderi. Ja kui siis selles episoodis vilksatab ka Ernst Pödderi tunnetest midagi, siis on sellest ikkagi liiga vähe, et ütelda, nagu oleks ta enesest kõnelnud. Ja ka loos, kus ta pidas oma polgu ohvitseriga kahevõitlust mõõkadega, ei ole midagi lähemat ja üksikasjalisemat sellest, mispärast see pidi aset leidma ja kuidas see duell õieti lõppes.

Ning oma koolielust langetas ta siin-sääl mõne sõna, mis manas minu silmade ette poisikese, kes enesest teadis, et ta mitte kaunis ei ole, poisikese, kes kõndis hallikas-mustas lihtses ja halvasti-istuvast mundris, mille vöö pandlal seisid venekeelsed tähed Ю. Г. У. ¹. Nad olid uhkemad,

¹ Lühend nimetusest Юрьевское Городское Училище — Tartu Linnakool.

need teised gümnaasiumist ja reaalkoolist, pidasid endid peenemaks, ja seepärast pidi Ernst Pödder raskusi kartmata minema Vene sõduriks, et hiljem astuda seisusse, millele ei saa vaadata üle öla.

Kuid seisus enesest ei anna mitte palju, seda teadis kindral Pödder juba ammugi. Sellele veendumusele oli ta jõudnud juba Siberi sumpunud väeteenistuses. Selle seisusega üksi ei saa oma elu täita, kui sa teda ei jaksa sisustada. Ja millega oleks jalaväe ohvitser võinud teda sisustada, kui sinu sammud ja sinu teod on ette kirjutatud ja peavad käima kindlaksmääratud raames? Ning paaril korral oleme temaga koos puudutanud natuke jubedat küsimust, et meil Eestis ei oleks aimugi olnud neist jõududest, mis aegamööda oleksid vaibunud surmale vastu Venemaa garnisonides või isegi staapides, kui mitte marupuhangud ei oleks käinud üle maakera. Kui mitte loodusjõud suure sõja ning revolutsiooni näol ei oleks vabastanud energiad, mis said alles nüüd teotsema meeste näol, kes meile muidu oleksid tundmatuks jäänud ja koguni kadunud.

Mul oli põhjust nimetada kindral Ernst Pödderi elu rikkaks. Juba seepärast, et tema kui isik võis koguda enesele hulga tähelepanekuid elust ja võis isiklikult rikastuda teataval määral sõjas ja rahus. Tema elu viimne aastatosin andis temale aga neid üleelamusi, mis saavad osaks vaid harvadele.

Tuleb vaid jälgida neid üksikuid faase, mis järk-järgult kuhjusid selleks püüdmuseks, mida meie nimetame oma iseseisvuse teostamiseks.

* * *

Lahingute mürast Riia alt ja Galiitsiast tuleb ohvitser, väsinud haavadest, põrutusest, Vene sõdurkonna lagunemisest, kodumaa keskusse, kus valitseb palavikuline opti-

mism ja tahe oma kondid kokku võtta millekski, mil ei ole veel õiget nime. Elab vaid suur vaistlik lootus. Ei söandata veel ütelda, mida õieti tahetakse, sest see võimalus on ju ometi nõnda püha ja peagu usutamatu, et lepitakse lihtsemate nimetustega: autonoomia, korra loomine oma kodumaal, kaitse võõraste rüüstavate jõudude vastu jne.

Kuuluminegi rahva sekka, kes tahab ise oma saatust määrata, on ka selgi korral juba õnnetunnet sisendav, kui mitte kõik lootused ei peaks täide minema. Juba teotsemine oma inimeste keskel, seninägematu suure hulga ohvitseride, sõdurite ja kogu rahva elava tahte ning poolehoiu keskel on nagu puhang värsket õhku selle masendava vingu asemel, mis välja hingasid lojuseks muutunud Vene madrused.

Kuid ega see lähe kõik võitluseta, ka siin mitte. Seesama vaim, mis sõi ära Vene väe distsipliini, sööb ka värskelt loodava ehitise kallal ja selle vastu tuleb võidelda. Iga mees armastab võitlust, seepärast ta ongi mees. Ja siin maksabki võidelda, sest siin on midagi muud olemas, tulemas, töötamas kui mõni Venemaa võit sakslaste üle. Siin on midagi ärkamas uuesti, mis aastasadade eest vägi-valdselt uinutati, siin lööb verre hoopis uus tunne: omal maal olla ise peremees!

Aga suur Venemaa kaitseb end vaistlikult. Kerenski¹ kui ka enamlaste näol sõdib ta vastu, ei taha käest anda, mis ta kord võimuga on võtnud. Lahutamatu ja jagamatu Venemaa idee raiub vastu. Kuid see Venemaa tohtu suurus teeb meie võitluse suureks, tõstab ta välja tavaliste vabadusvõitluste seast ja paneb töötama iga ergu rahva organismis. Ning ei kestage kaua, kui paneme juba välja 1. Eesti polgu, kes esineb Rakveres niisuguses hiilgevor-

¹ Kerenski — Vene ajutise valitsuse peaminister 1917 ja revolutsiooni silmapaistvamaid juhte.

mis ja laitmatuses, et ülevaatusele sõitnud Vene kindral puhkeb nutma: ometi näeb kord jälle sõjaväge!

Kuid suur ja seni alles jagamata Venemaa tunneb juba hädaohtu. Vene madrused, tööliste ja soldatite nõukogud, läti rügemendid on revolutsiooni ja suure Venemaa mõtte teenistuses: rohkem väge ei tohi eestlastele lubada. Ja seegi rügement peab nüüd rindele minema, eest ära, et ei oleks vastuseisu maas eneses, et saaks teisi formeeritavaid üksusi lõhkuda kihutustööga ja demoralisatsiooniga.

1. Eesti polk oli formeeritud kodumaa kaitseks. Teda ei võidud koguda seks, et teda rindele saata kuskile Galiitsiasse või mujale. Et mitte raskusi teha teiste polkude koondamisele, läks ta Volmari poole. Sõitis Tartust läbi, võeti säääl vastu piiritu vaimustusega. Rong seisis jaamas, pikk rong, ilmatu pikk rong tuliutes mundrites meestega, kahuritega, veovankritega, kuulipildujatega, väljaköökidega, kõigega, mis üldse hästi ja lõplikult varustatud polgule vaja. Sini-must-valge lipp lehvis, ohvitseridel sini-must-hõbedased pagunid, mis hiljem venelasi viisid arvamisele, et on tegemist mingisuguste „jalaväe kasakatega“, kes väga jõhkral viisil ei taha lasta enam sugugi röövida ega riisuda. See oli Suur-Venest kodumaale lainetava segaduse keskel järsku niisugune koondatud jõu hulk, et tema oleks üksi võinud puhastada kogu Eesti kõigist Vene sõjaväe osadest. Laetud energia, mis sõitis Tartust läbi nõndanimetatud rindele. Ja tundis ise oma jõudu.

Ei saanud ma paraku kaasa elada väikest humoristlikku stseeni, mis aset leidis Valgast läbisõidul: ma ei võinud Ernst Põdderi soovi täita ja Tartust kaasa sõita, kuigi juba nommikul pimedas kaptenid Lutsar ja Mamers kolistasid mu üles, käsku täites, mind elusana või surnuna rongile tuua kaasa sõiduks. Nii sain siis õhtul alles kaasasõitjailt tagasitulnuilt kuulda, kuidas jõutunne pani talitama

Valga jaamas. Ernst Pödder soovis jaamaruumis einestada. Kuid venelaste vahipost seisab ees, papaaha viltu, juukse-
tutt sorakil ja sassis laubal, kuid püss käes ega lase läbi. Kapten Lutsar võtab sõduri sellest tutist kinni ja keeru-
tab ta lihtselt kolinal nurka maha, et siin ärgu olgu nära-
kaid ees, kui 1. Eesti polk tuleb oma ülemusega.

Alarm! Valga nõukogud löövad kihama ja soovivad
endid maksma panna, Ernst Pödderit ühes tema ohvitser-
konnaga vahest areteeridagi. Siis tõmbab Ernst Pödder
temale omase huumoriga oma suure revolvri ja paneb ta
sõna lausumata lauale valmis. Ning järsku kõlab perroon-
nil raske rütmiline sõdurkonna samm: kapten Valter Pint
tuleb vagunist välja oma õppekompaniiga ja kogu vene-
laskond põgeneb paanikas. Ei saadud siin midagi miitin-
guga ja komissaridega.

Kuid kaua ei seisa polk säääl Volmari liinil. Ta tuuakse
tagasi ja paigutatakse Haapsallu sakslaste vastu, kes oku-
peerivad saared. Ning säääl Haapsalus teeb ta hiljem oma
otsuse kutsuda laialisaadetud Maapäeva Haapsallu oma
tegevust jätkama polgu kaitse all.

Nüüd sihib enamlus oma õõnestamistööd veel tugeva-
mini polgule, kelle ülemaks jääb pääle A. Tõnissoni van-
gistamist ja ärasaatmist enamlaste poolt Ernst Pödder.
Ta suudab oma diplomaatiliste võimetega, toetudes ohvit-
serkonna kaadrile ning ustavale ollusele sõdurkonnas, lagu-
nemist ära hoida, kuigi juba on sisse seatud polgu komi-
teed ja ohvitseridest osa ei kanna enam paguneid.

Sakslaste okupatsioon ja tulek Haapsallu katkestab
Ernst Pödderi võitlust enamluse vastu.

Saksa sõjaväega saavutati kokkulepe, mis võimaldas
1. Eesti polgul edasi kokku jääda; kuigi see kehtis küll
vaid lühikest aega, andis ta siiski võimaluse enamlaste
õõnestamistööst jälle toibuda. Ja kuigi Eesti sõjaväe osad

võisid püsida vaevalt kuu aega ja siis likvideeriti okupatsioonivõimu poolt, siiski jäi väeosade omavaheline side ja tema struktuur osaliselt alles põranda all.

Seda struktuuri säilitada oli Ernst Põdderi ülesanne. Kui sakslased tema lõpuks vangistasid, ei saanud nad siiski mitte tõestada tema aktiivsust kaitseliidu ja ohvitserkonna organiseerimises kõiksuguste oodatavate võimaluste puhuks. Ning neist võimalustest oli kõige oodatavam Saksa lääneringe kokkuvarisemine. Ernst Põdder käis korduvalt inkognito Tartus, tõi korraldusi Kuperjanovile ja teistele, ja sai teateid organisatsiooni võrgu kohta, mis tasa ja salaja end jälle tõmbas üle kogu maa. Ta oli julge ja häätujus — jälle oli tal ülesanne, mis ei olnud igav ja mis laskis panna palju kaalule.

* * *

Kuid siis läks järsku töö suureks: sakslased varisesid tõepoolest kokku ja nüüd tuli kopsud hinge täis tõmmata, et vastu pidada ida poolt päälelangevale lainele. Nüüd alles algas midagi hoopis muud: iseseisvuse teostamine. 1. polk tuli uuesti formeerida, relvastada, kord tuli alalhoida Tallinnas ja kogu Eesti maa-alal — Valitsus nimetas tema sisekaitseülemaks. Need palavad päevad seni maani, kuni löödi enamlaste pääletung tagasi mõnikümmend kilomeetrit Tallinnast, olid täis lakkamatut pingutust, uneta öid ja lõõtsutamist sõna tõsisel mõttes. Relvi, relvi ja jälle relvi oli vaja, sest sakslased olid ju kõik ära viinud või purustanud. Ning ma usun, et Ernst Põdder urises rahuldatusena, kui Narva koolipoisid mõne surmava püssipauguga tühja ajasid punaste tööliste mäsukatse Raekoja platsil Tallinnas ja kui kaks esimest kahurit kolises Kalevi Maleva staabi poolt Veneturule, näidates, et meie ei olegi enam nii paljaste kätega.

Ikka rohkem tõusis Ernst Põdderi elu oma kulminatsioonile, ikka rohkem kasvas tema sisustus ühes õnnestumisega. Kui ta 3. diviisi ülemana asus lõunarindele ja võttis punastelt Volmari, siis Võnnu, siis oleks sellest juba küllalt olnud, et täita unistusi, mis kunagi ähmaselt võisid võluda noore junkru patriootilist luulelendu, kui ta astus Vilnos junkrukooli. Kodumaa piirid olid ammu puhtad võõrastest vägedest. Tuli vaid aidata veel naabermaad Lätit jalule, lastes neid luua oma rügemente, et siis ise võidelda oma kodumaa vaenlastega.

Kuid saatus andis kindral Põdderile veel rohkem. Ta tõi temale äkki vastu Saksa suurriigi jõu. Ning haruldane on üldse ajaloos nii väikese üksuse võit nii suurte jõudude vastu, nagu seda olid Venemaa ja Saksamaa. Ja kuna on igas suures sõjaväelases või poliitikamehes fantaasiat, luulelendu, mis tiivustab ja annab ideid ning heroismi, siis ülendab seesama fantaasia ühes äratundmise võimega ka hinge ja ütleb, kui suur, kaunis ja uhke on niisugune püsimine kahe hiigelsuure vaenlase vastu.

Ernst Põdder ei teinud aga õieti nagu sellest väljagi, et landesväär oli löödud ühes oma kuulsa ja juba oma nimega sugereerida tahtva Rauddiviisiga.

Me võime küllalt mõista seda sugereerivat mõju, mis on nii hiigelsuurtel lahmakutel, nagu seda on Venemaa ja Saksamaa. Kuigi me teadsime, et Venemaal niisama nagu Saksamaal olid käed tööd täis ja nad pidid mitmel rindel võitlema, siiski võis juba mõiste Venemaa või Saksamaa kohutada. Ning ma mäletan üht sotsialistide juhti nõupidamisel Tartu raekojas, kes mulle imestanud silmadega näkku vaatas ning jahmatades küsis: „Kas tahate tõesti Vene hiiglase vastu sõidida?“ Ning seesama tunne võis olla paljudeski, kui tuli teade, et nüüd astuvad meie lõunarindel meile sakslased vastu, päris riigisakslased, väeosad, kes

olid vastu pidanud 5 pikka aastat kogu maailmale ja kelle sõjaväeline kuulsus ei olnud langenud vastupanu lõpetamisega läänerindel.

Kuid nii nagu juhatajad, nii oli ka Eesti sõjavägi. Me teame ju, kuidas laatsaretid jooksid tühjaks haavatuist, kes endid lugesid ikkagi veel võitlusvõimelisteks sel puhul, kui sakslane kallale tuleb. Enamlaste pärast võidi oma haavu ravida, neid ei kardetud enam, maailmariik Venemaa ei olnud suutnud nõnda palju jõudu koguda teistelt rinnelt siia, et meist jagu saada. Kuid sakslane oli hädaohtlik, sellele pidi vastu astuma iga mees, kes veel vähegi suutis.

Astutigi temale vastu ja tema kallaletung purunes katastroofiliseks kaotuseks.

Nii rasket lööki ei teatud meie pool õieti aimatagi. Ernst Pödder seisis vaid ülesande ees auga tagasi lüüa sakslaste kallaletungi.

Ja kui landesväär oli löödud, siis oli see kindral Pödderi väljenduste järgi nagu lihtne kohuse täitmine. Ei mingit võidujoovastust, ei mingit uhkustamist, mis oleks ju vaid inimlik ja arusaadav. Kindral Pödder jäi niisama lihtseks, nagu ta seda oli alati olnud, olgugi et elu temale oli võimaldanud kõige suurema saavutise, millele Siberi kütipolgu kapten kunagi ei oleks võinud mõtelda.

* * *

Kuid veel hoidis saatus tema jaoks midagi valmis, millele ei tema ise ega keegi teine teadnud mõtelda: 1. detsembri 1924.

Ärgu olgu legende ega ilukirjandust, seda kangelaskultust, mis tahab meile näidata meie mehi alati pääinglite tiibadega ja valges pühas rüüs. Reaalselt ei olnud asi ikkagi nõnda, et kindral Pödder kargas esimeste püssipaukude järele ohvitseride kasiinost une päält välja ja

kogus enese ümber kohe mehi, et likvideerida Anvelti poolt toimepandud mässu Tallinnas. Jäägem ikka ilusasti tõis-
asjade juurde, et kindral Põdder tuli „Lindenist“ või „Mus-
tast Kassist“ oma seltsilistega lihtse sooviga vastu hom-
mikut magama heita. Ei ole midagi vaja sellest romanti-
kast, nagu oleks ta kõik ette teadnud või aimanud. Kül-
lalt ja üliküllalt on ka juba sellest, et püssipaugud temale
jalamaid ütlesid, mis õieti sel varajasel tunnil lahti võis
olla. Küllalt on sellest, et ta oma seltsilistega kohe kasi-
nost relvad võttis ning jalamaid asus tulevahetusse mäs-
sulistega. Ja mitte kindralina, mitte juhina üksi, vaid üsna
lihtsõdurina tulistas ja võitles ja tappis ta nagu liinisõdur
kunagi. Seadis vastaseid jaama perroonil seina äärde ja
täitis siinsamas langetatud väljakohtu otsuse.

Vist öise rongiga oli ta siis Tartusse jõudnud ja helis-
tas mulle kohe hommikul enne kella üheksat. Kui ma jõud-
sin tema juurde, kuivatas ta parajasti käterätiga nägu ja
seadis siis püksitrakse korda. Samal hetkel astus tema abi-
kaasa sisse, ja mulle jäi üsna kindel mulje, et proua tema
kohalejõudmisest veel midagi ei teadnud. Kuid jutud olid
juba Tallinnast päralt jõudnud, lühikesed teated olid juba
lehtedes olnud. Ja proua ütles: „Näe, Ernst, kuule, sina
olevat ju ka inimesi maha lasknud . . . aga kas sa ka tead-
sid, kes nad olid?“

„Hakkan ma siis enne passi küsima“, müristas kind-
ral selle Skobelevi häälega, mis oli tavaliselt tema hää-
tuju tunnuseks. Ja kui proua pidi lahkuma meestevahelise
jutu võimaldamiseks, siis jutustas kindral mulle asjade
käiku, kusjuures ikkagi raskust tekkis tema enese osa suh-
tes. Sest ta oli alati ju nõnda tagasihoidlik, et ta oma osa
mitte kunagi ei tahtnud välja paista lasta. Noh, see aga
laskis end täiendada risküsimuste ja hiljem mujalt saa-
dud teadete kaudu.

Kuid pääasi, milleks kindral Põdder mind siis vajas, oli midagi muud. See 1. detsembri mäss pidi andma nüüd ometi võimsa tõuke riigikorra muutmiseks. Nüüd ometi oli nähtud, kuhu viib niisugune erakondadevaheline võitlus, mis pimestab ega lase tähele panna ümbritsevaid hädaohte. Nüüd, kus kindral Laidoner on jälle ülemjuhataja, võis ometi muuta põhiseadust ja seda kohandada reaalooledele.

Kirjutagu ma, nüüd olevat aeg, ütles kindral Põdder. Ja ma kirjutasin kindral Laidonerile.

Nagu väga palju aastaid hiljem kuulsime, oli kindral Laidoner valitsusele küll ettepaneku teinud, aga valitsus — noh, mis säääl rääkida. Ta koosnes ju erakondade esindajaist ja need erakonnad pidid jälle omakorda seisukohta võtma.

Kindral Põdderile oli aga saatus jällegi midagi üsna harukordset võimaldanud: kindralina võidelda peagu käitsi riigi vaenlastega, mille ta ise oli aidanud luua ihustingest kestva pineva ja pideva tööga, mis oma tipptõusus kujunes lahingute kuumadeks päevadeks.

Pääle seda algas jälle see tavaline elu, mis rahulikus riigis rahu ajal on ka kõrgemale sõjaväelasele ühetooline küllalt, olgugi ta sihitud sõjaväe võimete viimistlemisele.

Ei oleks aga kuidagi viisi mõeldav, et kindral Põdder oleks rahuldunud seisukorraga, kus poliitiline elu tõkestas ja takistas harmoonilisemat ülesehitamistööd. Ning kindral Põdderi elu viimne järk oligi pühendatud sõjaväeliste huvide kõrval riiklikule tervendamisele. Tema kui ka nende ridade kirjutaja ning paljude ühemõtteliste veendumuseks oli, et poliitikale saab mõjuda vaid sõjaväe ning nooruse kaudu. Vabadussõjast osavõtnute liit pidi moraalset mõjutama poliitilist elu ja seda põhiseaduse muutmise sihis.

Kuid me teame ju, kuidas see kõik hiljem arenes, kui kõrgemad sõjaväelased pidid lojaalsuse pärast välja astuma vastavast liidust. Seega ka liidu hing, kindral Ernst Põdder. Kes siis ka pääle seda varsti haigestus, põdes ja suri. Kes end enne surma jala mahavõtmisel kurja naljaga lohutas: „Miks ei või üks Eesti kindral olla puujalaga, kui mõnel teisel on puupää“.

Ärgu vaadatagu sellele lausele kui ebasõbralikkusele. Kindral Põdder oli sõbralikem inimene sõbralikest, aga tema taibu erk vaim ei kannatanud aeglast mõtlemist, mille sügavam põhjus on ju sageli jonnakus ja enesearmastus. Ning siis pahvatas enam kui tihti niisugune sarkastlik kokkuvõtlik lause, mis teda ennast vabastas nii mõnestki kaua temal lasunud pahameelest.

Eesti vägesid organiseerimas.

Kui me meenutame neid üksikuid faase meie nooremas ajaloos, kus kaasa teotses alati juhtivalt ja mõtteid andvalt Ernst Põdder, siis on igaüks neist küllalt kaaluv, et kindral Põdderile tagada suurimate teenete tunnustust.

Juba esimese Eesti polgu loomine pani kaugelt rohkem kohustusi pääle, kui seda nõuaks mõne väeüksuse formeerimine rahulikkudel aegadel. Sest see siin ei olnud mitte mingi puht-militaarne aktsioon, mis ka sel puhulgi oleks raske olnud, kui näiteks sõjas peaks mõnd väeüksust uuesti looma või ümber moodustama. Siin oli ta ühtlasi ka poliitiline küsimus, mis oli seda teravam, et tema ots oli ju sihitud kõige vastu, mis praegu oli valitsemas. Militaarselt oli vaja luua kindlat ohvitserikaadrit, inimesi paigutada ja jaotada nende võimete järgi sinna, kus nad olid kõige sobivamad ja tulusamad. Ühtlasi tuli kogu meeskon-

nas uuesti kasvatada või uuesti elama panna seda isamaalist vaimu, mille nimel õieti meie sõjavägi alles sõjaväeks pidi saama. Sest ei tohi ju mitte unustada, et Venemaa sõjaväes teenides ei olnud ju meie meestel muud olnud sundijaks kui vaid Venemaa maksev käsk ja karm seadus. Kuna aga see käsk ja see seadus oli oma jõu kaotanud ja tahtis vaid valitseda sõdurite omavoli ning arusaamine kõigi nende soldatite ja tööliste nõukogude näol, kes omakorda jälle allusid ühele keskusele, kellel vaid oli tähtis kõike senist purustada, siis oli kalduvus ikkagi suur sõnakuulmise asemele panna oma isiklikku tahet.

Siin seda õiget teed leida ja võita meie sõduri usaldust ja teda viia vabatahtlikule distsipliini tunnustamisele ja nõudmisele, selleks oli nimelt vaja niisugust jõudu, nagu oli seda kindral Pödder. See sõjamehelikkuse ja puht-inimlikkuse segu temas aitas suurelt kaasa esimese Eesti polgu arengule niisuguseks teguriks, nagu ta meil õige tüki aega püsis. Ning juba sel ajal, kui Ernst Pödder oli alles esimese Eesti polgu ülema abiks — polgu ülemaks oli alul pärastine kindral A. Tõnisson —, tundus tema kätt, tema alati võitlusvalmist mõistust igas küsimuses, olgu see nüüd polgu seesmistes asjades või toitlustamise ja relvastamise küsimuste lahendamisel. Sest, mis viimastesse puutus, ei tohi ikka mitte meelest lasta, et õieti meile ei tahtud ju mitte midagi anda või taheti liiga vähe anda. Ei tohi meelest lasta, et Tallinnas valitsesid madrused ja Anveltid ja Kingissepad, kes mingil tingimusel ei soovinud eesti väeosade ellutõusmist, ja et Peterburis ei soovinud ei Kerenskid ega Gutškovid¹, kelle sõnad tol ajal olid kõige võimsamad, mitte meie pää tõstmist. Siin siis pidi oskama nõuda, pidi leitama pääseteid ühest kitsikusest, et ka teisest läbi

¹ Gutškov oli sõjaministriks Vene ajutises valitsuses.

trügida. Siin pidi võideldama päevast päeva sõjakavalust tarvitades, kui ei aidanud õigustatud nõudmised. Ja tänu ka polguülemale Tõnissonile ja ohvitserkonnale, kelle keskel töötas Ernst Pödder, saigi lõppeks esimene Eesti polk selle haripunktini kui eliitpolk, kellena ta lõppeks saadeti — õieti ilmaaegu — Volmari liinile, kust pidi ähvardama sakslaste kallaletung.

Kuid veel rohkem ilmaaegu pidi ta kaotama suure osa oma koosseisust, kui ta paisati Haapsallu ja säält pidi saartele minema ja vastu astuma sakslastele, kes vallutasid Hiiu-, Saaremaa ja Muhu.

Sääl Haapsalus näeme kindral Pödderit — tol ajal polkovnikuna — nüüd juba polguülemana ühelt poolt valvamas ranniku julgeolekut, teiselt poolt ära hoidmas venelaste polkude vägivallategusid maal, ja kolmandaks vastu seismas Tallinna õõnestustööle, mis oli veel ägedamini sihitud temale usaldatud väeosale. Ta paindus, aga ei murdunud. Ja kuigi juba osa ohvitseridest ei kandnud enam õlakuid, siiski ei olnud vaim polgus ikkagi veel murtud. Kuigi oli Tallinnas meie vahepeäl suuremaks kasvanud väejõudude juhatus diviisi staabi näol enamlaste poolt üle võetud, siiski pidas 1. Eesti polk Haapsalus veel vastu. Ja tema juhatus ootas juhtnööre Tallinnast, likvideeritud diviisi staabist.

Ernst Pödder orienteerus ikka kergelt, ruttu ja otsustas kärmelt.

Nende ridade kirjutajale langes osaks tuua Haapsallu veel sama päeva õhtul diviisi staabi üleandmise teadet. Ühes teise teatega, et meie põrandaalune Valitsus oma viimasel koosolekul otsustas sakslaste tuleku eel ja seega ka sakslastele kuulutada meie iseseisvust. See pidi sündima esimesel võimalusel, igal juhusel.

Kuid see ei olnud ülesandeks tehtud Ernst Pödderile

ega 1. Eesti polgule. See oli vaid põhimõtteline otsus, mille teostamise üksikasjad ei olnud veel mitte kaalumisel olnud. Ning teate sellest otsusest ma ei viinud mitte edasi volitatuna ja läkitatuna, vaid põgenikuna, kes ma ei otsuse tegemise päeval ega ka mitte diviisi staabi ülevõtmise päeva esimesel poolel ei aimanud, et ma Haapsalusse pean põgenema.

Seda kõike on aga vaja jutustada seepärast, et mõista, kui ruttu Ernst Pödder seisukorda õieti oskas hinnata. Kähku kokkukogutud ja ohvitseridest ning mõnest tsiviilisikust koosnev koosolek Ernst Pödderi juhatusel otsustas iseseisvust välja kuulutada. Kas selleks volitust on, see ei ole tähtis. Tähtis on vaid Valitsuse mõttekäik. Iseseisvust välja kuulutama peab tsiviilväimu esindaja. Kõige kohasem selleks oleks Haapsalu linnapäa.

Aga kui järgmisel hommikul sakslased sisse tulid, siis ei olnud linnapäa neid kohanud ja Ernst Pödder otsustas ruttu teisiti: käelligutusega ja napi lausega „Herr Hindrey... von der Regierung“ lõi ta mu jalamaid Valitsuse liikmeks või emissariks — las sakslased mõtlevad, mis tahavad, — tähtis on vaid iseseisvuse deklaratsioon! Küll ta sellega juba toime tuleb! Ning tuligi siis mul Saksa ohvitseridele teatada, mis vaja. Kannan siis ka ette, et Eesti on end iseseisvaks kuulutanud, ei loe end sõjajalal olevat Saksamaaga, ei tee sakslastele takistusi nende võitluses venelastega ja tarvitab oma relvi korra ja rahu alalhoiuks maal, kus liigub Vene sõjaväe demoraliseeritud jõuke.

Mis sellest, et me ei teagi, kas Tallinnas on välja kuulutatud iseseisvus! Mis sellest, et meil pole põrandaaluse Valitsuse poolt mingit volitust, vaid ainult Valitsuse koosolekust osavõtjana otsus teada: sakslaste tulekul kohe iseseisvus deklareerida!

Ja mis oligi sellest, et Haapsalus deklareeriti meie iseisvus varem, kui seda suudeti teha Tallinnas? See oli vaid Valitsuse otsuse mõttekäik ja selle järgi tuli talitada. Ja Ernst Pödder talitas.

Ning Ernst Pödder oli löönud kaks kärbest korraga: iseseisvus deklareeritud ja 1. Eesti polk ei tarvitse ebamugavasse seisukorda sattuda sobimatu, nagu poliitikat teha tahtva deklaratsiooniga! Võiks polgule hädaohtlikki olla! Niisugune oli Ernst Pödder, jalamaid otsustav, nii nagu olukord nõudis.

Ja kohe jälle vastus valmis, kui sakslane teeb peagu sõbraliku näoga ettepaneku: „Kas Teie ei taha kaasa marssida?“ Enamlaste vastu nimelt. Siin ei tea aga Ernst Pödder esiteks Valitsuse seisukohta, teiseks — kellega peab ta marssima? Vaevalt roodu saime kokku rivisse turuplatsile! Ja ta vastab lihtselt: „Meil ei ole saapaid.“ Ning edasi, kui küsitakse imestusega, kas niipalju ongi sõdureid polgus, vastab ta õilsa lihtsusega: „Nad on ära saadetud maale mõisadesse.“ Sakslane peab ju endisest allakirjutatud kokkuleppest teadma, et meie oma sõjariistu vajame seepärast, et meil tegemist on röövivate vene sõduritega.

Niisama lühidalt vastas ta ka pääle Landesväärisõda sakslaste päästaabile, kes nõudis meilt vange: „Nad sõdisid nõnda vahvalt, et endid vangi ei andnud.“

Seda oma vaimset lõogiosavust pidi ta ka kasutama, kui pääle 1. polgu likvideerimist okupatsioonivõimude poolt ülesanded muutusid põrandaalusteks. Tuli ju edasi vaadata tulevikku, tuli laialisaadetud mehi koos hoida salajase organisatsiooni kaudu.

Ning ei kestnudki kaua. Augustikuus 1918 panid sakslased ta kinni, septembris nad ta vabastasid ja novembris pidid nad ise lahkuma. Ning nüüd algas raske aeg rahvale ja Ernst Pödderile.

Lahkuvate sakslaste kannul, kes meid olid teinud relvastuse suhtes purupaljaks, tungisid Narva poolt kallale enamlased. Vabatahtlikud koolipoisid ja ohvitserid ühes kaitseliidu salgakestega panid sammsammult vastu ja selle aja jooksul pidi uuesti loodama Eesti sõjavägi, kes visa oli kokku tulema. Sest mis sa tuled, kui ei ole sul relvastust ega varustust ja päämiselt — mitte usku ja lootust. Seda viimast pidi antama kõigepäält. Ja siin oli jällegi kindral Põdder, kes oli nüüd määratud sisekaitseülemaks, oma mehise ja julge olekuga õigeks paarimeheks J. Pitkale, kes omalt poolt lõi kaubalaevadest sõjalaevastiku, kaubavagunitest soomusrongid, kuna Põdder organiseeris kaitseseesmise vaenlase, väga julgelt ülesastuva enamluse vastu, ühtlasi formeerides väeosi, mis tuli vastu saata ikka lähemale tulevale enamlusele venelaste näol.

Sellest aja järgust on mul teiste mälestuste seas olemas väike näide, kui kiirelt temaga sai asju ajada. Nimelt koondati kogu kahtlane ollus, kes end oli sidunud enamlastega või keda selles kahtlustati, kiirelt samasse koonduslaagrisse Naissaarde, kuhu ka sakslased meie inimesi olid paigutanud. Ja sinna oli viidud ka mu hää sõber, kes enamlaste aegu kui apoliitiline inimene oli jäänud nende teenistusse. Ei olnud see tema tegu sugugi mitte minu maitse järgi, aga et ta seda oli teinud mingisugusest täiesti taibuta rumalusest, elada tahtes vaid hoopis apoliitilistele huvidele, siis tuli teda kui rahvale ikkagi kasulikku inimest vabastada.

Pöördusin siseministri poole. See keeldus. Kuid näitas võimalusele, et vast Põdder saab ses asjas midagi teha. Läksin Ernst Põdderi juurde ja seletasin.

„Miks ta siis enamlaste teenistusse jäi?“ küsis sisekaitseülem Ernst Põdder. — „Kuule lolli!“ — „Nii siis lihtsalt loll?“ — „Täielikult! Muidu aga tubli mees omal

alal.“ — „Ei ole kahjulik?“ — „Mitte põrmugi.“ — „Vastutad?“ — „Vastutan.“ — „Teen korralduse.“

Järgmisel päeval oli mees vaba.

Neil ärevatel, ängistavatel päevadel, kus Tallinn kubises vaenlikust töölistkonnast, kes iga silmapilk ähvardas välja tulla uulitsavõitlusele, oli hingekosutav näha veel julgeid inimesi. Ja tõepoolest peab ütleva, et neid mitte liiga palju ei olnud. Isegi sõjaministeeriumis laotati käsi ja öeldi, kui ajakirjandus ei kutsu rahvast mõistusele, siis on lõpp käes.

Niisugusel olukorral oli südantkergendav kõnelda Ernst Põdderiga, kes igale raskusele leidis oma pääs kohe vastuse, kel oli ikka ja alati mõtteid, mida tuleb teha nüüd ja siis edasi, ja mida jällegi pääle seda edasi tuleb toimetada ja korraldada — ikka kõik tulevik, teotahe, mitte silmapilkugi kõhklemist ega meelelangust meenutadagi laskvat mõttessevajumist.

Ja kui siis aeg täis sai ja tihedad üksteisele järgnevad löögid kolme nädalaga pühkisid Eestimaa tühjaks enamlastest, kui kiired hoobid kahele poole, Narva ja Tartu poole põrutasid vaenlase välja, siis oli see osa tööst, mis oli langenud kindral Põdderile, ka tehtud: sisekaitseülem oli omalt poolt loonud võimaluse koguda seda jõudu nendeks hoopideks.

Ning nüüd tulid uued ülesanded: tuli venelaselt võtta võimalus meile uuesti kallale tungida Pihkva ja Lätimaa poolt, tuli vallutada Pihkva, tuli puhastada Lõuna-Liivimaa läti punastest polkudest. Loodi II diviis, kes võttis ühes soomusrongide diviisiga, kalevlaste malevaga, Kuiperjanovi partisanidega ja skautide pataljoniga Pihkva ja tungis edasi Ostrovi sihis, kuna III diviis kindral Ernst Põdderi all puhastas Ruhja, Lemsalu, Volmari ja Võnnu, jalule aidata püüdes Lätis seda voolu, mis ei tahtnud ennast summutada lasta punasest lainest.

Landesvääri purustamas.

Tuleb heita pilk olukorda, millesse oli sattunud Läti pä-rast sakslaste alla jäämist liitlastele. Kui Saksamaa oli sun-nitud rahu tegema liitlastega, lahkus Saksa sõjavägi nagu meiltki niisama Lätist. Ja tõmbas enese järele venelastest enamlaste laine.

Meie omalt poolt saime vaenlasi tagasi tõrjuda ja lõ-puks oma piiridest välja visata. Lätil aga, kelle noorsugu enamikus teenis läti punastes polkudes, oli seisukord hoo-pis raskem. Läti vallutati punaste poolt kuni Vindavi jõeni. Rahvuslik ollus püüdis jalgu alla ja kogus ühelt poolt Liibavi ja säält lõuna ja kagu sihis jõude, kuna teiselt poolt formeeriti meie maa-alal ja meie poolt vabastatud Põhja-Lätis teisi Läti sõjaväeosi.

Läti süda aga, Riia linn, oli enamlaste valdusel.

Seda seisukorda püüdis kasutada Balti aadel. Balti sakslastest päämiselt, kuid ka teistest enamlaste vastas-test — lätlastest, venelastest ja mõnest eestlasest, kes oli jäänud sõja keerisesse—, moodustati landesväär, kellele hiljem juurde lisati õige tugev protsent riigisakslasi, kõi-gil rinnetel karastatud ja vilunud sõjamehi. Selle landes-vääri ülesandeks pidi olema Läti puhastamine enamlastest.

See ülesanne oli aga vaid esmajooneline. Plaanid ula-tusid palju kaugemale. Selleks moodustati veel kindral von der Goltz'i all, kes sai kuulsaks seega, et puhastas Soome enamlastest, Rauddiviis, mis koosnes riigisaksa ollustest. Liideti veel juurde Vene valge väeosa vürst Lieven'i all, ning kogu see sõjavägi pidi vabastama Riia linna.

Riia linna vallutamine teostus seepärast juba kerge-mini, et meie sõjavägi oli juba võtmas Pihkvat ja päälegi Võnnu linna ning seisis seega juba õieti Riia linna valluta-mise eel. Meie ratsavägi oli Kuramaale, Jakobstadi siirdu-

mas, sooritades sõja ajaloos vast ainulaadse juhu, kus ratsavägi ritmeister Jonson'i all ja kahurvägi kapten Roska' all ilma jalaväe toetuseta suutis edukalt tungida nii kaugele vaenlase selja taha ning iseseisvalt opereerida. Neil tingimustel siis sai ka landesväär Riia kätte.

Kuid siitpääle ilmnesid sakslaste plaanid. Balti aadel oli lubanud riigisakslastele maad, kui nad selle vabastavad. Ka Läti Ulmanis'e valitsus oli maad lubanud. Kuid sakslastel ei olnud vaja mitte Läti rahvuslikku valitsust, vaid niisugust, kes oleks nõustunud Saksa kaugemaleminevate plaanidega. Ja need plaanid seisid kogu Baltimaade vallutamises. Need olid need endised plaanid, mis olid saanud juba okupatsiooni aegu keiser Wilhelmi nõusoleku ja mille järgi Baltimaad pidid Balti hertsogiriikide nime all olema kõige tihedamas seoses Saksamaaga, teiste sõnadega kuu-luma õieti Saksamaa alla. Seejuures aga ommaa ikkagi niipalju iseseisvust, et Balti aadel oleks saanud säilitada siin suure osa oma eesõigustest. Maa pärisrahvad oleksid nende plaanide järgi pidanud kas ümber rahvustuma või aga otsima mujalt elamisvõimalusi. Kavatsatud oli suurejooneline asustamine riigisakslastest talupoegade poolt, kellele aadel lubas loovutada isegi $\frac{1}{3}$ oma maast.

Kuna ei olnud loota, et Ulmanise rahvuslik valitsus oleks nõustunud selle plaani üksikasjadega, siis kukutati järsult see Liibavis asuv valitsus ja pandi ametisse Läti pastor-kirjanik Needra, kes omalt poolt moodustas sakslastele meelepärase valitsuse. Ulmanisel õnnestus, kui Läti sõjaväeosadelt Liibavis olid relvad sakslaste poolt ära võetud, põgeneda Liibavi sadamas olevale laevale „Saratov“.

Siiski luges Ulmanise valitsus end seaduslikuks ning loeti selleks ka meie ning hiljem ka liitlaste poolt.

Niisugune oli olukord, kui sakslased pääle Riia valluta-

mist ilmusid järsku Võnnu alla, mis meie poolt oli vallutatud ja antud Läti 2. Võnnu polgu kaitsta.

Vahepeäl olid meie poolt tagasi löödud enamlaste marulised ja pidevad kallaletungid Mõniste ja Misso poolt Valgale kui neile hädavajalikule sõlmpunktile.

Meie rinne oli seatud vastu ida, enamlaste vastu; sakslased aga seadsid oma rinde meie vastu, selle asemel et rünnata ida pool venelasi. Nad jõudsid seega meie selja taha, ära lõigata tahtes meie Kuramaal asuvat ratsarügementi.

Meie poolt aga asuti, et seda takistada, Ramotski-Altšvaneburgi raudteeliini võtma, ühtlasi nõudes, et sakslased tagasi tõmbuksid Koiva jõe suuni, Koiva jõeni kuni Segevoldini, Niitauni, Pebalgini ja Neu-Švaneburgini¹.

Ilma et oleks peetud läbirääkimisi, tungisid sakslased 5. juunil kallale meie soomusrongile, võtsid 6. juunil 2. Läti Võnnu polgult Võnnu linna, lasksid vangilangenud 25 Läti vabatahtlikku kooliõpilast maha ja lõid tagasi 8. juunil meie katsed Võnnu linna neilt jälle ära kiskuda.

Tol ajal oli 3. diviisi rinne väga pikk ning seepärast ei saadud koondada jõudu, ja nii jäigi Võnnu linn sedakorda sakslaste kätte. Nad nõudsid meie tagasitõmbumist Heinaste-Valga-Irboska liinini, meie poolt jäädigi kindlaks nõudmistele, sakslased tõmbu tagasi juba meie poolt enne määratud jooneni. Liitlaste — inglaste, prantslaste ja ameeriklaste — ettepanekul tehti vahepeäl 10. juunil, et lõplikul läbirääkimisel jõuda kokkuleppele.

Kuid vahepeäl ajal selgus, et sakslased seda kasutavad oma jõudude täiendamiseks. Seega oli ka meil selge, et

¹ Läti kohanimed on jäetud nii, nagu nad esinesid Vabassõja aegu ja nagu neid praegugi tarvitatakse meie sõjaajalugudes, kuigi nad vahepeäl on lätistatud.

peame ettevaatlikud olema — ka meie tõmbasime taga-
varaosi lähemale.

Selle vaheerahu ajal võttis kindral Pödder mind kord
kaasa sõidule, mis viis Ronneburgi III polgu staapi kapten
Kruus'i juurde.

Volmarist sõitsime välja. Nagu tavalisestl isisugustel
sõitudel autos olid meil relvad kaasas, kindralil vintpüss,
mul oma karabiin, autojuhil vintpüss. Igaks juhuks.

Ilusad nurmed, jaanipäeva ootavas soojuses, autojuhi
pilk paitab neid sekka ja nagu igatsedes künda. Kogu selle
maastiku kauniduse üle rahu ja vaikus, aga selle vaikuse
taga ootus nagu äikest, mis ju kunagi peab tulema. Sest
me ei uskunud mitte, et landesvääri kallaletung oleks ol-
nud mingi eksitus, mis end laseb veel parandada. Ei usku-
nud, kuigi me sellest ei kõnelnud. Meie ei kõnelnud pea-
gu üldse mitte midagi. Ei teadnud mina ka, kuhu sõide-
takse, ei küsinud. Kui kindral Ernst Pödder ütles, et täna
sõidame, siis sõidame — küll seda juba vaja on. Mina olen
sõjakirjasaatja, kes ilmaaegseid asju ei päri.

Kindrali pilk libises nagu hellitavalt üle loodusliku ilu.
Mis sellest kõnelda — ilus on! Lihtselt ilus. Üks sillatrump
on lõhutud, autoga raske üle saada. Me peatume, ja ma
teen lähedal majas leiduvale lätlasele selgeks, et sõja ajal
on tema kohus seda kiirelt parandada. Teen teda vastu-
tavaks.

Pikk tee kuuma päikese käes. Lõpuks jõuame ühe mõi-
sa suurte puude alla trepi ette.

Kapten Kruus ilmub trepile, tema mehine sõdurinägu
täis vaikset, lugupidavat rõõmu. Ilmub ohvitser. Nad lä-
hevad sisse, mina jään trepile ja suitsetan. Linnud laula-
vad puudel ja sees on kuulda kindrali häält. See hääl on
rahulik ja tõsine, vaiksem tavalisest.

Varsti sõidame tagasi. Kapten Kruus ja ohvitserkond

seisavad trepil. Kindral on nende käsi surunud, nüüd seisavad nad nagu tulbad sirgelt, nägudel ikka veel vaikne naeratus, mida ma tunnen meeste naeratusena, kes on valmis andma oma viimset — elu. Ning juba sellest naeratusest ma aiman, et siin läheb varsti väga raskeks.

Ja tagasisõidul on ka kindralil see naeratus näol. Õieti mitte naeratus, vaid palju pehmet lahkust.

Nägin seda ilmet suure sõja puhkemisel rindele sõitvate ohvitseride ja sõdurite nägudel Prantsusmaal: mehine ja vaikne alistumine, naeratuse kirmi all sügav tõsidus, mis lausub: nüüd paneme viimse kaalule, otsustagu saatus ise armulikult.

Siis ütleb kindral paar lühikest sõna, mis mulle täieliku selguse annab Ronneburgi tähtsusest ja kapten Kruusi suurest ülesandest: kas või viimse meheni pidada siin vastu. Ta tähendas, et vaevalt tarvitavad sakslased vaherahu muuks kui jõudude suurendamiseks. Ja et landesvääri juhil Fletcher'il on viisiks kiiluna edasi tungida. „Aga meie tungime ka kiiluna edasi ja võtame ta tangide vahele.“

Rahulikult ütles ta seda. Kiitis veel oma staabiülemat Reek'i, et kui see teeb operatsiooni plaani, siis on see ka tehtud.

Meie sõjaajalugu kinnitas hiljem, kui määratu tähtis oli meile Ronneburgi kangelaslik hoidmine. Ka 6. polgu vastupidavus Stolbeni juures.

Ja auto huugab edasi. Üks väga suur helekollane koer tormab äkki auto ette ja kerge, pehme võnksuga käivad rattad temast üle. Vaatan tagasi, näen, kindralil on temast kahju, aga meie sõit läheb edasi. Edasi, vastu Landesvääri-sõjale.

Kuigi teada oli sakslaste arvuline kui ka tehnilise varustise ülekaal, siiski loodeti meie sõjas juba karastatud meestega toime tulla ülesandega, mis oli küll äärmiselt ras-

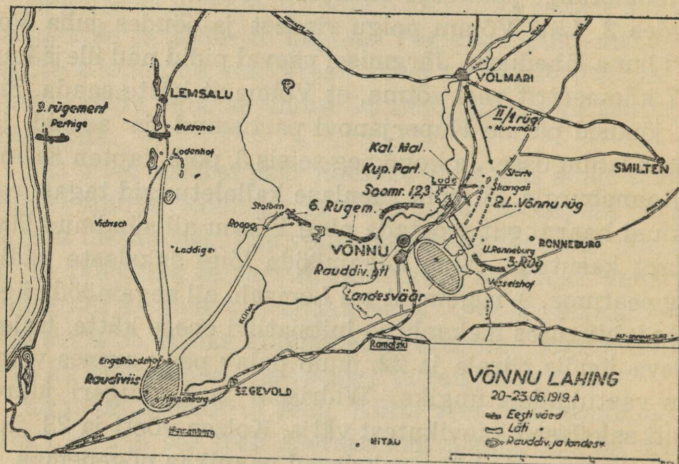
ke, kuid raskustega harjunud sõjaväele ikka võimaluse pii-rides.

20. juunil algab Rauddiviis kallaletungi, ilma et oleks sakslaste poolt tulnud Valka määratud läbirääkimistele. Rauddiviis surus päale 9. rügemendile Lemsalu sihis ja sundis teda taganema, niisama ründas ta 6. rügementi Roopa alevis, mille ta vallutas. 21. juunil algas sakslaste üldkallaletung, päähoopi sihtides Võnnu ümbrusele, läbi murdes 2. Läti Võnnu polgu rindest ja jõudes juba Volmari linna lähedusse. Järgmisel päeval pidid nad ülejäänud 6—7 kilomeetrit veel võtma, et Volmarit kätte saada. Siis aga jõudsid pärale Kuperjanovi partisanid ja asusid jalamaid lahingusse. Ja kogu aeg seisis 3. polk kapten Kruusi all Ronneburgis, lõi kõik vaenlase kallaletungid tagasi ega lasknud haarangut teostada ning Võnnu all sündinud läbi- murret kasutada. Ning aegamööda lõi sakslaste pääle- tung peatuma, 9. rügement sai Lemsalu all aegamööda äge- dates lahingutes ülekaalu ja initsiatiivi enese kätte, Kalevi Maleva jõudis pärale ja 22. juuni palav päev arenes võim- saks vastukallaletungiks. Widrischi ja Loddigeri juures pilluti sakslased kaevikutest välja, Kolzen võeti ja 23. juu- nil oli Võnnu meie käes, sakslased paanikas põgenemas, ja siis oldi mööda juba Ramotskist ja Segevoldist ja Hinzen- bergist ning löödi viimsed lahingud juba Jaegeli järve ääres otse Riia all.

Nende uhkete päevade järele oleks pidanud kindral Pödder õieti näitama väljapaistvamast rahuldust. See oleks olnud enam kui loomulik. Kuid ta ei erinenud mitte millegi poolest senisest ja endisest Ernst Pödderist. Ning võib olla üsna subjektiivne tunne, kui mina arvasin märkavat min- git kergendust nagu seni varjatud mure järele.

Teda pahandasid aga kerged alatised lätlaste reklamati- sioonid, et siit on rekvireeritud ja säält on viidud ära seda

ja seda. „Iga põrssa saba panevad nad meile arvesse,“ urises ta. Eriti aga paistis temale vastumeelt olevat, et liitlaste survele ei tohitud Riia linna vallutada, kuigi selleks kõik valmis oli, sõõr täielik ja Väina jõe suudmes juba Pitka oma laevadega. Vaja oli vaid ling kinni tõmmata ja kogu landesväär oma varustuse ja relvastusega oleks meil käes olnud.

Võnnu lahingu skeem.
Koost. kolonel Kattai.

Seda mõttekäiku avaldas ta paaril korral ja tema meel oli mõru, kui oli antud liitlaste poolt käsk, et eestlasi ärgu olgu Riias. Sest Riias toimus sel ajal Ulmanise pidulik sisesõit.

See toimus päev hiljem, kui kindral Põdder ühes oma staabiülema kolonel Reekiga oli külastanud Riiat. Ning ma kahetsen, et kindral Põdder tagasi sõitis. Ta oleks pidanud viibima Riias, selles kolmandajärgulises võõrastemajas, kuhu mind juhtis meie sõjaväeline esindaja Jürgenson. Ta

oleks pidanud veetma selle pidupäeva ja piduõhtu säälses võõrastemajas, mitte kutsutuna, nagu ei olnud kutsutud mitte ainumat meie kõrgematest väejuhtidest, kuigi päev enne seda anti Põdderi auks ooperisaalis muusikaline õhtu. Ta oleks võinud olla ka selle juubeldava banketi läheduses, vahest all uulitsal, kus seisis rahvas ja plaksutas käsi kõnedele, mis peeti rõdult liitlaste, ikka liitlaste auks. Ning mitte ainus kõne ei nimetanud eestlasi, kes löid landesvääri välja Riistki, sest sakslased pidid ju tagasi tõmbuma teisele poole Väina jõge. Ta oleks võinud siin seista, Eesti võidurikka väe asemikuna ja landesvääri võitjana, ja kuulatada, kuidas keegi ei lausu sõnagi eestlasest, kes seisab praegu veerandtunni autosõitu Riist eemal ja matab oma surnuid.

Aga siis oleks ta ka kuulnud, kuidas rahvas tormiselt hakkas plaksutama, kui kapten Jürgenson oma haavunud kõne rõdult maha oli pidanud sulaselges läti keeles. Et siin ainult mainitakse liitlasi, kuna verd valasid ainult eestlased ja löid põlise ühise vaenlase põrmuks. Seda teadsid lätlased isegi, selle kinnitust nad ootasidki, ja seni vaid viisakas käteplagin muutus tormiliseks ja tõusid elaguhüüded.

Kuid võib olla, et kindral Põdder sõitis üsna päris meelegagi ära: ta tundis iseennast. Ta oleks olnud tol õhtul Riias vahest iseenesele truu ja oleks sedasama ütelnud, mis kapten Jürgensongi. Ning teinud vahest diplomaatilise vea, mis ei oleks sobinud tollaegsetest liitlastest mõjumeeste või nende mõjutajate plaanidega.

Ta tuli alles tagasi, kui see pidulik aktus oli möödas. Ja käis sääls veel kunagi. Ning rääkis ränka tõtt kõigile säälssetele võimumeestele. Oma rängalt soolatud ja pipardatud sõjamehe viisil.

Kindral Põdder inimesena.

Mitte vaid sõjamehelikud ja administratiivsed voorused ja saavutised ei teinud kindral Ernst Põdderit populaarseks sõjaväe ja rahva keskel. Kui teda nimetati pehme alaatooniga „meie kindraliks“, siis peitusid põhjused veel teistes tema omadustes.

Tema hirmsatele näomoonutustele vaatamata, tema karmidest kulmukortsutamistest ja murdja grimssidest ning mõningaist mõirgamistest hoolimata paistab alati läbi tema kuldne pehme süda. Süda, mis minu maitse järgi oli sageli liigagi pehme.

See süda otsis alati võimalusi, et sõdurkonnas juhtuvaid karistusi pehmendada või andestada. Alati oli temale tähtis psühholoogiline moment, mis viis eksimisele; ikka püüdis ta mõista inimest ja seisukorda, millesse oli sattunud eksija. Seejuures aga ei vaikinud ka kunagi tema õiglustunne, mis oli hell ja eriti tugevasti arenenud. Kui aga võimalik oli, pehendas ta karmi sõjaseaduse tulemusi ja on nii mõnigi mees olemas, kes seda ei tea, ja ammu juba puhkaks mulla all, kui kindral Põdder ei oleks hoidnud tema üle oma kaitsvat kätt.

Oma meeskonna eest hoolitses ta puhtast loomulikust inimlikkusest. Isiklikku häda võis ta näha, ilma et keegi temale oleks kaevanud. Ja nii mõnigi kord on ta minu kuuldud muret tundnud selle või teise sõduri suhtes, kes väeteenistusest jälle minnes eraellu, raskesti sai selle eluga hakkama.

Loomulikult oli tal ka südamel tema ohvitserkonna saatatus ja eraasjad. Ei ole mitte ammu tagasi, kui mulle jutustas üks rügemendiülem, kuidas kindral Põdder teda kutsunud kõrvale ja temale andnud 100 krooni edasiandmiseks. — „Teie ohvitser X on kurvas meeolus. Ma tean,

tema raha-asjad on halvad. Andke temale üle see raha üks-kõik missugusel põhjendusel. Korraldagu oma majanduslik seisukord. Kuid mitte mingil tingimusel ei tohi Te ütelda, et see tuleb minu poolt.“ Ning see rügemendiülem küsis minult, kas leidub kuskil veel diviisiülemat, kel on nõnda palju pilku oma diviisi üksikute inimeste jaoks? Ma võisin vaid vastata, et ma isiklikult küllalt olen tähele panna saanud tema heldet käeliigutust. Ja mulle meenus, et ma kord olin ise niisuguse salajase hääteo vahemeheks, kus summa oli veel suurem. See külg, mida nimetame suurmeelseks rüütellikuseks, oli kindral Põdderi juures eriti silmapaistev.

Ning see avaldus ka säääl, kus temale enesele tehti üle-kohut ja raskusi nii mõneltki poolt. Kindral ei kaotanud selle üle palju sõnu. Ning võis mõnikord üllatunult naerma panna, kui ta ise niisuguste nähete sageli jahmatamapanevate hoolimatuste kohta ainult nagu imestades lausus: „See om ju . . . peris äbemedede.“ Et ta niisugustele rünnakutele vastas vaid oma tabavate sarkastiliste ütlustega parajal juhusel, see oli õieti ka kõik.

Tuleb kõnelda natuke sellest glorifitseerimisest, mida peetakse tarvilikuks isikute ja asutiste suhtes, tõstes neid ei tea kui kõrgele pjedestaalile. Nad kaotavad aga seega tõepärasuse, ning isegi mõisted nagu ideaal ja kangelaslikkus lähevad sel viisil õõnsateks ja lõppeks vaid sõnakõlksudeks. Ning see portretist, kes kaotab maalitava näolt kõik iludusvead, kaotab temast ka iseloomu karakteristikud ja omapärased jooned. „Kangelane, kes kunagi ei ole kartnud ja kartusest mitte jagu saanud, see ei olegi kangelane, vaid lihtne loll“, see lause on vist viimase suure maailmasõja saadus. Ning oli ka kindral Põdderi veendumuste väljenduseks. Kartust ja hirmu pidas ta kangelaslikkuse iludusveaks ning iseenese suhtes leidis ta iludus-

vigu küllalt ega soovinudki, et keegi neid hakkaks siluma või kinni võõpama.

Need aga ei kuulu mitte praeguse kirjutise raamidesse, kuigi nad on huvitavamaid üldse. Neist saaks üsna paks raamat, neist algupärastest ja tavalisest käitumisest hoopis erinevaist eskapaadidest¹, mis ta endale lubas oma temperamendi ja groteskse huumorimeele rahuldamiseks. Olgu siin vaid väike näide nende laadist, mis tavalisest oli hoopis vastupidine sellele, mida oodatakse või ollakse harjunud nägema ühest kindralist. Landesvääri lahingu järele oli meil vaja sõita tagasi Hinzenbergist Võnnu linna. Palav oli vagunis. Ning idee, sõita parem vaguni katusel, oli silmapilkselt teostatud. Kuna harilikult kindralid küll vaguni katusel ei sõita, oli sel ka oma hää külg: vastutulev soomusrong nr. 3 peatus kohe, andis vastuauru ja sõitis ka Võnnu oma kindraliga kohtama. Muidu ei oleks nähtudki. Soomusronglaste naervad ja hurraatavad näod on mul veel praegugi silmade ees.

Teine looke: Pihkva piirkonnas, kui taheti edasi tungida Ostrovi sihis, tervitas mind üks reamees nagu vana hääd tuttavat. Ma ei mäletanud teda mitte kuidagi viisi. Aga ta tuletas mulle meelde: Meie olevat Riia all kolmekesi ühel ööl istunud kuskil majatrepil: kindral, mina ja tema. Nähtavasti siis ka häädeks sõpradeks saanud, kindral, lihtsõdur ja mina. Vähemalt laskis seda järeldada reamehe südamlilik rõõm mind nähes.

Kuid ma usun, et on kindraleid, kes niisugust vahekorra lihtsõduriga hääks ei kiida. Aga niisuguse kindrali eest, nagu seda oli Ernst Pödder, lähevad sõdurid ka tulest ja veest läbi. Muidugi mitte ainult seepärast, et istutakse koos kuskil Riia all trepil. Peab kindralil ka teisi omadusi

¹ Eskapaad — kõrvalehüpe, vallatus.

olema. Aga niisugune trepil istumise võrts kulub nähtavasti väga sekka ära.

Et aga kangelaslikkuse ja hirmu juurde tagasi tulla, siis ma tean ka, kunas kindral hirmu tundnud. Kui ta enam ei olnud Tartus diviisiülemaks, vaid Tallinnas sõjanõukogus, siis käis ta vahetevahel Tartus ja ööbis tavaliselt Emajõe ääres ühes majas. Harilikult oli tal värava võti. Kuid sel puhul oli ta unustanud võtme kaasa võtmast. Ja tuli tagasi koju hästi hilja. Värava taga oli aga ilmatu suur koer, päris koletis, kes juba iga möödaminejat kohutas oma vihase urinaga ja kurja haukumisega.

Kindral katsub temaga natuke sõbralikult rääkida, aga koer läheb ikka hullemaks. Olgu, mõtleb kindral. Ja ronib siiski üle värava.

Vist müras ta koerale vastu. Ja see laskis ta ikkagi trepini, kuhu juba majarahvas ilmus, et mis sel koeral õige täna peaks olema. Küsimisele, kes on ukse taga, vastas kindral: „Lõvide taltsutaja.“

„Ma pelläsi, et kisub mu tuliued püksid katki,“ ütles kindral hiljem. Väga suur hirm olevat olnud.

Tema suhtumine inimestele, olgu nad mis liigist tahes, oli otse haruldaselt huviküllane. Ohvitserina, riikliku struktuuri tunnustajana austas ta korda, mis seab ühte teisest kõrgemale, kuid inimesena oli ta inimene teiste keskel. Tema käitumine oli ühesugune vaba kõige kõrgemate aukandjate ja kõige väiksema talumehe suhtes. Oli tunne, nagu tahaks ta kogu selle pika aja, mis ta oli veetnud kodumaalt eemal, nüüd tasa teha seega, et ta kõike õpib põhjalikult tundma, mis tema kodumaal on. Kindral, kirjanik, kunstnik, öövaht või kojamees, see oli temale ükskõik, nad olid temale kõik ühteviisi huvitavad ja sõbrad. Ning oli nauding vaadata, kui ta kohtas kuskil seltskonnas talupeeremehi ning asus kohe nende lauda, kodus olles säälnud oma

rahva inimeste keskel, küsides, vaieldes ja isegi lõõpides —
igatahes aga täielikult kodus mis kodus!

* * *

Enne kolimist Tallinna oli kindral Põdderil täitunud üks soov, üks neid unistusi, mis painavad meie talurahva seast võrsunud inimesi ka siis, kui nende vanemad ei ole olnud maaharijad: soov oma maalapikese järele.

Kindral Põdderi isa oli Nolcken'ite kammerteener, seega mitte maaharija. Aga Ernst Põdder tahtis oma maalapikest, et sääl olla põllumees.

Ta sai Vesneri mõisa südame ja mõtles ühendada võivat sõjaväelase ametit põllumehe omaga. Ning siis oli aeg, kus ta küll häämeelega oleks näinud, et kedagi oleks olnud lähemaist, kes tõepoolest mõistab ja tunneb maapidamist. Tal oli muret selle maaga, tal oli lootusi ja tal oli teoreetilisi kalkulatsioone nagu nii paljudelgi teistel, kel on seda suurt armastust maa vastu, kuid kel puuduvad maast-madalast omandatud ja hiljem süvendatud teadmised. Liiga väike krunt, et pidada valitsejat, ja liiga suur selleks, et teda pidada lihtselt suvituskohana ja kasvatada kulukalt endale paar tünnikest kurke. Nii pidi see ilus unelm kaduma reaalelus ja ma pidin aitama, et ta lahti saaks oma suurest pettumusest ning maha müüa oma igatsust. Kuid ka tagantjärele oli temal ikka veel kahju, et tal ei olnud õieti kohta, mida ta oleks võinud nimetada omaks koduks.

Ka ühest teisest unistusest pidi ta aja jooksul loobuma. Ta tahtis nimelt väga välismaale, et oma jalga ravida. Tahtis vaba olla kõigest senisest ja harilikust ja sõita Prantsusmaale. Mispärast nimelt sinna, seda ei osanud ta mulle uskumapanevalt seletada, sest ma ei tea sääl õieti olevat kohta või tervisevett, mis oleks hää olnud tema jalahaigusele. Kuid ta uskus eriti prantsuse teadust. Keelemehena

aga pidin mina kaasa sõitma, ja et oleks seltsi, milles võiks rääkida kogu maailma nähete, huvitavate teaduslikkude küsimuste ning üldse maa ning taeva üle.

Ma ei olnud vastu. Sest jutt temaga oli tavalisest mitu pääjagu kõrgemal, kui seda harilikult on mitmed jutud. Tema kõneles õieti sünteetiliselt, võttis kokku teaduste või tähelepanekute tulemused lühikestesse lausetesse ja nõnda saadi ruttu edasi kõnelustes ja otsustamistes. Ning tema teadmishimu oli alati ärkvel ja õieti pingulgi, tema vaimsete huvide piirkond haruldaselt lai. Väga häämeelega oleksin ma sõitnud. Ja ma teadsin päälegi, et ta salaja lootis minus leida arusaavat inimest, kes mitte kaugemale ei lähe hoiatustest, kui järsku tuleb tahtmine natuke vilistada arstlikkudele eeskirjadele.

Meie isamaa on relatiivselt väga ilus maa, meie Vabariik aga koosneb õieti isikutest, kes alati kõnelevad, et oleme väikesed ja vaesed. Puudub alati see suurem joon, see natukegi suurem joon, mis oleks võimaldanud kindralile seda sõitu. Kui meil tasutakse teeneid ja tööd, siis ikkagi ainult läbiajamiseks piskuga. Ja ei ole kedagi olnud, kes oleks näinud siin vajadust, kibedat ravimisvajadust. Kes oleks näinud nõnda, nagu kindral ise nägi nende häda, kes teenisid tema all. Ja ei tulnud sellest sõidust mitte midagi välja ega ka mitte tõsisest ja pidevast ravist siis, kui veel aeg oli seda ette võtta.

* * *

Ei jää mitte enam palju üle ütelda. Võib vaid pilku tagasi suunata neisse aegadesse, kus kõndis väike mees tumedas lihtses mundris Tartu linnakoolist sisse ja välja. Väike poiss natuke kõrgete õlgadega, turris kangekaelsete juuste ja näoga, millest ta teadis, et teistel on nagu ilusam ilme.

Ta kõndis, raamatud küll vist ranitsas, kui mitte lihtse jonniga pärast kaenla all — sest see oli ju keelatud tol ajal — Tartu uulitsaid mööda ning mõtles, kui palju on elus suurt ja uhket ja tema on ainult kübemeke selle toreduse keskel. On gümnaasiaste ja reaalkooli poisse, on üliõpilasi ja professoreid, aadlikke ja rikkust, kuid tema peab õppima neist kaenla all olevaist raamatuist vene keelt ja tühja-tähja, mida nõutakse, kuid mille otstarve ei ole veel mitte selge ja mida rakendada kuhugi ei tea.

Aga ilmas on siiski olemas ilusat, on olemas tundeid, mis on pühad, on olemas tütarlapsi, kes kehastavad kõiki ideaale. Kuid see ei ole nagu tema jaoks. Ta ei usalda enast, ta ei ole seda laadi, nagu vahest teised poisid, ja ta ei meeldi. Nõnda ta arvab.

Seepärast tahab ta millekski saada, mis teda tõstaks välja siit ja teeks teiseks. Tahab teha kangelastegusid ja võita maailma õiglusega ning häädusega.

Ja kui ta lõppeks välja saab sellest koolist ja tuleb sõjaväelise kasvatuse alla, siis kasvatatakse temas ka suureks sõjaväelised voorused. Või kasvatatakse suureks ühtlasi tungid, mis tahavad vabaneda sundusest ja tüütavast ühetoonilisest elurütmist?

Tema kiirelt vastuvõttev taip õpetab teda tundma inimesi, tema silm näeb Vene garnisonides hiljem palju inimlikku ja liig-inimlikku ja on vaid vaja püsti hoida kõige selle seas neid paleusi, mis on loomusunniliselt temale tarvis. Kuigi ta küüniliselt ja salvavalt üldiselt näeb vajadust toonitada nende olemasolu haruldust elus, siiski on ta kohanud inimesi, kes on temasse jätnud sügava mõju. Ta on näinud kõrgemeelseid naisi, aga need ei ole olnud lähedal mitte temale, nad on olnud liiga kõrgel. Ta on pidanud leppima. Leppima eluga, nii nagu ta on. Ja mitte kaebama, vaid hambaid näitama trotslikus naerus või arusaava nae-

ratusega. Universumi mõõtmata laotus on temale alati mõõdupuuks tema enese soovide ja ihade otstarbetuse suhtes, ning aukartus ja alistumine tähtede käigule ja selle lõpmata mehhanismi loojale jääb tema saatjaks elus.

Muidu teeb ta, mida ta loeb oma kohuseks, ja teeb veel rohkemgi, sest nii on tema loomus. Ei loe ta seda mitte eriliseks teeneks, mis on loomuse poolt ette kirjutatud. Nagu ta seda ka ei loe suureks eksimuseks, kui loomus raputab ahelaid, mis paneb ümber käte ja jalgade ühiskond oma määrustega. Ta revolteerib aegajalt, siis on tal kergem ja ta saab jälle teenida neid aateid, mis on temale loomupärased.

Oma muresid omaste pärast pihib ta mõnikord sõnaaht-ralt nagu mees kunagi, kes häbeneb paljastada oma hinge, kuid siiski tahab nõu saada. Ja pühib siis ühe hoopis teisest vallast lausega kogu selle natukesegi ära, millest tah-tis oma hinge vabastada: miks teist koormata minu era-asjadega! Ta teeb, kui palju ta jõuab, ja teeb rohkemgi nagu alati, aga ta ei kaeba. Surub mõnikord vaid mõne ohke tagasi.

Ja juhib vahest ise oma pilgu tagasi kaugesse mine-vikku. Sinna, kus nägi mõne väejuhi pilti uhkes poosis, rind täis tähti, mis ajavad aukartusliku judina üle selja. Kuid nüüd on ta ise kindral, nüüd on tal enesel aumärke ja ta teab, mis nende taga on: teiste inimeste hindamine vaid või nende harjumus. Ning mitte sest ajast vaid ei tea ta, kui-das toimuvad hindamised, kui vastaspoolel võidelnud ja haavatud eestlasest enamlane, kes oli koos meie haavatu-tega laatsaretis, ka pandi ette dekoreerimiseks ja saigi ka-valeriks — ei, juba endiste sõdade kogemused näitasid nii mõndagi. Kuid ta kannab neid märke, sest see on kord nõnda ja sõjaväes ei ole dekoreerimata kõrgem sõjaväe-lane mitte mõeldav.

Ja ka neid kõrgemaid sõjaväelasi on see endine väike linnakoolipoiss näinud, omataolisi kindraleid ja ta tunneb neid liitlaste ja vastastegi seas. Ta on kindral, ta on saavutanud õieti uskumatut, kuid see unistus tol ajal kindraliks saada, oli vahest ilusam kui tegelikkus. Igatahes oli neil endistel väejuhtidel sääl piltidel nagu oreool ümber, mis elusatel surelikkudel puudub.

Ta on aegamööda näinud poliitikamehi ja ministreid, kes mitte enam ei ole nii ilmatu kõrgel ja eemal temast, nagu ta poisikespõlves, on näinud üsna lähedalt professoreid. „Ibo eeto govorit professor Žaakov,“ ütleb ta, kui ta ise lausub mõne sententsi täis grotesksemat lollust. — „Sest niiviisi ütleb professor Žaakov¹. . .“

Palju on ta näinud, aga ta näeks häämeelega õieti veel nii mõndagi. Aga see jalg, see jalg! Ja kes teab, vahest aimas ta vaistlikult, et mitte ainult jalg, vaid kogu organism on juba läbi põletatud rahutust hingest. Ning et peab mineva varakult. Ainult jonn seisis vastu ja kangekaelsus, mis ei tahtnud alistuda viimseni, vaid ikka olla senine ja endine.

Sõdur on suremiseks kasvatatud. Ja meie kõik oleme oma kasvatuses saadused. Kui sõjakoolis õpetatakse ja lihasse ja luusse raiutakse, et dulce et decorum est pro patria mori², siis vahest on küllalt neid, kes ei taha haigevoosis vaevelda ja sooviksid kiiremat lõppu.

Kuid ka voodis võiakse surra isamaa eest. Mõni sureb haavade kätte, teine sõjas saadud seesmiste pingutuste tagajärjel, vigastuste mõjul, mis ei ole alguses suuresti märgatavad.

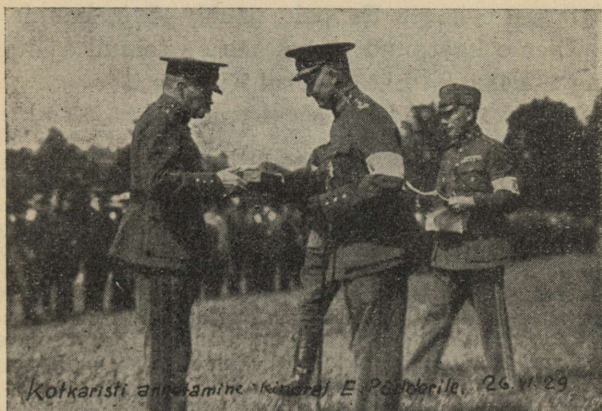
Aga ei ole sedagi vaja, et kindral Ernst Pödder oleks

¹ K. F. Žaakov — koomilise tegumoega luuletaja ja filosoof, rahvuselt sürjalane, elas 1917—1920 Tartus ja täitis lühikest aega filosoofia prof. kohuseid ülikoolis.

² Ilus on isamaa eest surra.

isamaa eest surnud. Ta on isamaa eest elanud, täiuslikult, iga närviga ja hingetõmbega, elanud õigel ajal ja õigel kohal. Ja kui meie vahvatest meestest keegi elab kaua rahva mälestuses, niisama kaua, nagu rahvas ise, siis on nende seas kindral Ernst Pödder esimeses reas.

Tema viimne teekond on olnud suurimaid, mis meil üldse nähtud. Nõnda maeti vanal ajal suurimaid vürste ja kangelasi.

Kotkaristi annetamine kindral Pödderile.

Puusärgi kannavad Ohvitseride Keskkogu ruumest välja kindralid. Sõjaveteraani põrm asetatakse lafetile¹. Protsessioon, mida saatis määratu rahvahulk, liikus Kaarli kirikusse ja säält edasi Juhkentali, kaitseväe kalmistule. Saatjaiks kaitseväe ja kaitseliidu kõrgemad juhid ja üksikosade esindajad, Soome kaitseväe esindaja, Läti armee esindaja, Poola küttide liidu esindaja ja Poola kaitseväe

¹ Lafett — suurtüki alus.

esindaja, veteraanide saadikud, hulk organisatsioone. Kirikusse ilmuvad Riigivanem ja Riigikogu esimees, Valitsuse liikmed, diplomaatiline korpus, poliitika- ja seltskonnategelasi.

Riigivanem Teemant kõneleb liigutatult:

„Vara varisenud maamulda oma paremas meheas olid meie parim kodanik. Sinu hinges leidsid vastukõla kõik meie Vabadussõja tungid ja tormised rõõmud ja mured. Sa oled üks Eesti iseseisva elu loojaist. Kes asendab Sind Sinu kohal? Meie südant täidab usk ja lootus, et Sinu eeskuju, mida andnud Sinu kõlbeliselt suur isik, Sinu isamaaarmastus ja kangelaslik meel, on suutnud luua järelkäijaid.“

Riigikogu esimees Eenpalu paneb pärja hauale sõnades: „Oleme kaotanud mehe, kes on teinud ajalugu...“

Ning kõneleb ka Läti kindral Klavinsch:

„Mul on au tuua kadunud kangelasele kindral Põdderile tervitusi ja jumalagajätku Läti kaitseväge ja Karutapjate ordu nõukogu poolt. Meie kaitseväge, meie rahvas, meie maa kurvastub sügavasti kadunu surma puhul, sest ühes teiega, meie hääd naabrid ja sõbrad, oleme kaotanud ühe esimestest ja vapramatest vabadusvõitluse juhtidest ja riigi iseseisvuse vahimehe. Kindral Põdderi poolt juhitud kaitseväge osad vabastasid esimestena Põhja-Latvia maa-alad punaste terrorist. Kindral Põdderi juhatusel organiseeriti esimesed Põhja-Läti väeosad ja kindral Põdderi poolt juhitud Eesti ja Läti kaitseväge purustas juuni lahingutes Võnnu juures meie ajaloolise vaenlase. Neid kindral Põdderi teeneid on vääriiliselt hinnanud Karutapjate Ordu nõukogu. Meie kaitseväge nüüd ja tulevikus imetleb, õppides ajalugu, kindral Põdderi andekust vägede juhtimisel, aga Läti rahvale jäävad igavesti meelde tema teened 22. juuni lahingutes. Elagu igavesti kindral Põdderi kuulsus ja olgu rahu tema põrmule.“

Juhkentali kaitseväge kalmistule on maetud kindral Ernst Põdder, kes end ise nimetas „vanaks mongoliks“, ja keda ka meie samuti nõnda hüüdsime. Kuid meie nimetasime teda ka kindral „Ökvaks“, sest et ta seda sõna tarvitas sageli ja oli ka „õkva“ mees. Ja mõnikord oli ta meile ka professor Žaakov ja seda enamasti siis, kui tal vaja oli absurdidega selgeks teha, kuidas ta mõnikord oli sunnitud hindama professoreid. Kuid üldiselt oli ta ikka „meie kindral“. Ning sellena on teda eesti rahvas omaks võtnud kogu oma armastava hingega.

A A
9467
I 2
216140

Hind 50 senti